

## ЛОЦИРАЊЕТО НА ЦРКВИТЕ ПОСВЕТЕНИ НА АРХАНГЕЛ МИХАИЛ

Прашањето за околностите што влијаеле врз изборот на место за градење на цркви во средните векови и натаму го задржува своето интересно место затоа што се обусловеностите многу разновидни и не сосем дорасветлени.

Познато е дека во многу европски земји многубројни средновековни цркви се изградени врз постари храмови. Така, на пример, париската катедрала Нотр Дам е градена врз постара романичка градба, а оваа — врз ранохристијански храм; другата значајна париска црква, романичката Сен Жермен де Пре е изградена исто така врз ранохристијански храм. Такви случаи има уште доста во Париз и во градовите на Јужна Франција, а уште повеќе во Рим и во други италијански градови.

Во Македонија има доста случаи средновековни цркви да се градени врз старохристијански храмови. Така, на пример, трите од најпознатите македонски средновековни цркви се градени врз постари споменици. Старата Климентова црква на Имарет во Охрид е градена на просторот на една ранохристијанска базилика, а црквата Св. Софија во Охрид е градена врз останки од две суперпозирани градби. Во дворот на нереската црква Св. Пантелејмон е откриен еден ранохристијански импост-капител, што укажува на можноста за постоење на ранохристијанска црква, додека античниот релјеф, со натпис всидан во нејзиниот нартекс, укажува на претпоставка за римско култно место на тој простор.

На овој начин е разјаснета само една од околностите што влијаеле некои средновековни цркви да се градат на местата на постарите храмови. Но оваа обусловеност не важела за сите цркви и останува недоизјаснето прашањето како е избирано местото за градење на други средновековни цркви.

Одговор на прашањето што го условувало изборот на место за градење цркви посветени на архангел Михаил дава Л. Рео, во еден труд за христијанската иконографија.\* Главната оценка на Л. Рео за лоцирањето на црквите посветени на архангел Михаил е заснована врз воочувањето на околноста дека поголемиот дел од тие цркви, пред сè во средните векови, се градени на ридови и

---

\* L. Réau, *Iconographie de l'art chrétien, Iconographie de la Bible, I Ancient testament*, Paris, 1956, p. 44—51. за оваа материја L. Réau го наследува J. Vallery — Radot, *Note sur les Chapelles hautes dédiées à saint Michel*, Bull. Mon. 1929.

врвови — in summitate. Дурп и кога во цркви на други светци му се посветува капела на архангел Михаил, тогаш таа е поставена на нивото на катните галерии, почесто над нартексот. Ваквиот избор на место е во тесна врска со култот на архангел Михаил, како победник во борба со Сатаната во воздух: „*praelium in coelo cum dracone*“. Поради ова, архангел Михаил бил сметан за чувар на вратите од светилиштата, задолжен да го задржи со својот меч влегувањето на демонот. Од овој култ произлегува и името на високата капела на врвот на Хадријановиот мавзолеј во Рим — *Sanctus Angelus inter nubes*, и поради тој култ, често се наоѓала фигура на архангелот Михаил поставена на врвот на камбанариите. Врз основа на ваквите наводи, може да се заклучи дека култот на архангел Михаил во воздух е аналоген на култот на пророкот Илија што бил почитуван исто така in excelsis.

Осведочувањето на овој свој заклучок на култ во воздух, во височина и на ридови. Л. Рео го наоѓа наведувајќи и други примери. Меѓу нив се Монте Царгано во Јужна Италија, Мон Сен Мишел во Нормандија и споменатата капела на Хадријановиот мавзолеј во Рим, сите три места познати по ангелофанијата на архангел Михаил и поставени високо на рид, карпа, или градба. Понатаму, Л. Рео споменува еден рид во Вандеја во Франција наречен Сен Мишел Мон Меркир, потоа капелата на базалтен врв Сен Мишел Д' Егиј во Пиј ан Веле, во Германија Берг ам Лајм во Минхен и во Англија ридот посветен на архангел Михаил во областа Корнуол.

Ваквата оценка и мислење на Л. Рео ги сметам за сосем основани и прифатливи, бидејќи може да бидат поткрепени и со други примери. Потврдата на ова мислење на Л. Рео за градење и лоцирање на црквите посветени на архангел Михаил, и дури кога е заедно со други архангели, се наоѓа и кај нас во Југославија. Така, на пример, познато е дека во Стоп има два каструма, од кои едниот бил на ридот наречен Св. Михаил, на кој се наоѓа и предроманичката црквичка посветена на архангел Михаил.

Неколку потврди за мислењето дека црквите посветени на архангел Михаил, и кога е со други архангели, се лоцирани на рид, има и во Македонија. Тоа е најнапред примерот со црквата Св. Архангели Михаил и Гаврил во Лесново, изграден речиси 200 метри високо на ридот над Злетово. Понатаму, во Штип е црквата Св. Архангели подигната на рид дваесетина метри над градот, а во Прилеп се наоѓа црквата Св. Архангели — на педесетина метри во карпите над Варош. Во селото Кучевиште, високо во Скопска Црна Гора, е црквата Св. Архангели. Црквата Св. Наум, лоцирана на карпа над езерото, му била посветена на Св. Архангел Михаил.

Веројатно дека една подолготрајна испитувачка работа би нашла уште доста примери за потврда на мислењето и во Европа и во Југославија и во Македонија, но само и врз основа на овие споменати цркви е можно да се изведе заклучок дека црквите посветени на архангел Михаил се речиси без исклучок лоцирани на повисоки места и на ридови.

Од ова произлегува основано мислење дека и на нарачувачите и на протомагистрите градители во средните векови во нашата земја им бил познат култот на архангел Михаил *in summitate* и дека, според него, свесно ги одбирале високите места за градење цркви посветени на архангел Михаил.